

окончанием війни нужно немедленно разработать план перехода от постоянной армии к милицейской системе обороны Украины" [10]. Такая точка зрения нашла отражение и в резолюциях III Всеукраинского войскового съезда (20-31 октября 1917 г.), на котором делегаты от украинских социалистов имели численный перевес над представителями других партий [11].

Кроме того, должной настойчивости и последовательности в организации самостоятельной украинской армии на проявила и Центральная Рада, где ведущую роль играли опять-таки социалистические партии Украины. Наиболее наглядно это проявилось в крайне осторожном противодействии Центральной Рады Временному правительству, которое всячески тормозило процесс формирования украинских воинских частей. В основных направлениях Центральная Рада поддерживала политику Временного правительства, стремилась избежать любой конфронтации с ним.

Такая умеренно-соглашательская позиция украинских социалистов привела к тому, что в 1917 г. на Украине так и не была создана своя национальная армия. Позже это самым непосредственным образом сказалось как на перспективах развития государственности Украины, так и на судьбе самих украинских социалистических партий.

SUMMARY

The article deals with one of the most complex and contradictory processes in the history of Ukraine of 1917 - the creation of national military detachment. It treats the problem on the basis of the data taken from periodicals and archives. The authors show the role of Ukrainian parties of socialist orientation in this process, as well as the attitude of the Provisional Government towards the organization of the Ukrainian National Army, give reasons for the failure of this idea at the period described.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Робітнича газета (Київ).-1917.-5 жовтня.
2. Боротьба (Київ).-1917.- 8 травня.
3. Робітнича газета (Київ).-1917.-11 травня.
4. Центральный государственный архив высших органов власти и управления Украины (далее - ЦГАВО Украины).- Ф.1115.- Оп.1.- Д.45.- Л.31.
5. Робітнича газета (Київ).-1917.- 10 травня.
6. ЦГАВО Украины.- Ф.57.- Оп.2.- Д.109.- Л.8.
7. Субтельний О. Україна: Історія.- К.,1991.- С.303.
8. Солдат и рабочий (Херсон).- 1917.- 22 июня.
9. Дорошенко Д.Історія України (1917-1928 рр.).- Т.1.- Нью-Йорк, 1954.- С.114.
10. ЦГАВО Украины.- Ф.3286.- Оп.1.- Д.1.- Л.108.
11. Робітнича газета (Київ).-1917.- 5 листопада; ЦГАВО Украины.- Ф.1115.- Оп.1.- Д.2.- Л.96.

Поступила в редколлегию 1 февраля 1996 г.

УДК 401:43

ЛОГІКО-ФІЛОСОФСЬКЕ ОБГРУНТУВАННЯ МОВНИХ КАТЕГОРІЙ КВАЛІТАТИВНОСТІ ТА КВАНТАТИВНОСТІ

Швачко С.О., проф., Кабанова С.В., асп.

Мовні явища неможливо розглядати, залишивши поза увагою ті реалії об'єктивного світу, які в них відображаються. Зовнішній світ, який оточує людину, діє на неї і викликає в ній відповідні відчуття, уявлення, поняття.

Людина бачить ліси, поля, гори, сприймає сонячне тепло і світло, чує спів птахів, відчуває запахи квітів. Якби ці існуючі поза свідомістю людини предмети не діяли на неї, вона не мала б про них ніякого уявлення. Важливо підкреслити при цьому, що людина не просто сприймає предмети і явища світу, а й активно, практично впливає на них. Об'єктивний світ, його предмети, явища, процеси є джерелом пізнання. В основу процесу пізнання покладені принципи пізнаваності світу та найзагальніша властивість матерії - властивість відображення в його найвищій формі, формі свідомості. А становлення, існування і розвиток свідомості нерозривно пов'язані з мовою. Можливість пізнання навколишнього світу дійсно містить в собі здатність людини оперувати мовою. Перш ніж передати іншим наш досвід, виразити наші оцінки та переконання, ми розчленовуємо, сегментуємо світ мовою, перетворюючи речі, їх властивості та відношення у факти нашої свідомості. Процес пізнання людиною зовнішнього світу являє собою безперервне включення предметів та явищ дійсності в концептуальні схеми та категорії на основі практичної діяльності. Елементарною формою членування дійсності мовою виступає іменування [1].

Так, результати чуттєвого і раціонального пізнання знаходять відображення в наукових поняттях, законах, категоріях логіки за допомогою мови, слова.

Основні поняття та визначення, які відображають в вищих формах узагальнені результати пізнання кількісно-якісних відношень об'єктивного світу, знаходять специфічне вираження в мовних одиницях конкретних лінгвістичних систем.

У мовознавстві квалітативність (значення якості) та квантитативність (значення кількості) належать до атрибутивних понятійних категорій. У сфері якості іноді виділяють значення оцінки (напр., в складі таких понятійних категорій, як збільшувальність та зменшувальність). Категорія кількості перетинається не тільки зі сферою атрибутивності, але і зі сферою предметності (утворюючи такі понятійні категорії, як одиничність / множинність, абстрактність/конкретність/збірність і т.д.), а також зі сферою предикативності (утворюючи понятійні категорії кратності, або повторюваності) [2].

Для вивчення будь-якої мовної категорії необхідно дослідити її розвиток, оскільки її еволюція позначається на сучасний стан мови.

Багато мовних фактів неможливо правильно оцінити без розгляду історії їх розвитку. Історичний аспект важливий ще й тому, що показує шляхи і джерела поповнення лексичної системи та шляхи формування відповідних понять.

Дослідження генезису слів має й суттєве онтологічне та гносеологічне значення, оскільки сприяє вивченню природи мовних одиниць, визначенню їх статусу, з одного боку, аналізу еволюції пізнання, з іншого боку. Непідвласні безпосередньому спостереженню факти стають об'єктом вивчення через призму мови, соціальна зумовленість якої є її невід'ємною рисою.

Щодо мовних категорій квалітативності та квантитативності, вони пройшли довгий шлях еволюції від конкретного до абстрактного, перш ніж досягти теперішнього рівня.

Відомо, що мова і мислення взаємно впливають одне на одного. Думка, ідея, концепція вимагають свого адекватного оптимального втілення в мовній формі для того, щоб мовне формулювання сприяло максимально точному вираженню задуму автора. Думка в цьому процесі постає як

величина, що знаходиться в стані становлення та розвитку, яка ставить свої вимоги до мови та не задовольняється доти, поки їх не досягає. Спостерігається й інший процес впливу мови на мислення. Мова не тільки дає в розпорядження думки відповідні її змісту засоби, але й виявляє при цьому вибірковість серед безлічі варіантів невідомих форм [1].

Мислення людини, в процесі якого вона формує образи та оперує ними, відбувається на двох основних рівнях, які є відносно самостійними і разом з тим тісно взаємодіючими між собою: це рівень живого споглядання та рівень абстрактного мислення. Якщо ж оперування чуттєво-наочними образами не потребує мови (мається на увазі невербальне, наочно-образне мислення), то рівень абстрактного мислення використовує абстрактні образи- поняття, судження, які чуттєво в свідомості не представлені і тому не можуть існувати поза спеціальними знаками, поза мовою. Понятійне мислення є мислення мовне, вербальне [3]. Природна мова як вища суб'єктивна форма відображення об'єктивного світу забезпечує людське, абстрактне, узагальнене мислення і пізнання.

Мова, яка органічно пов'язана з мисленням, являє собою відносно самостійне явище. Виникаючи з практичної необхідності, мовні засоби виконують по відношенню до зовнішньої діяльності регулюючу функцію. Завдяки мові відбувається процес екстеріоризації, перехід від внутрішнього образу до зовнішнього. Мова виступає формою фіксації результатів будь-якого пізнання, взагалі, і кількісно-якісних відношень, зокрема. Ігнорування мовних аспектів квантитативності та квалітативності веде до неправильного розуміння зв'язку між мовою та мисленням, між мовними та логічними категоріями. У словесному знаці знаходять вираження одиниці власне мовної системи і відображені ознаки квалітативної чи квантитативної реальності - відносини двох об'єктів, які відповідно повернені у внутрішню частину самої системи мови і до зовнішнього світу, відображеного через словесний знак.

Залежність мови і мислення одне від одного передбачає зв'язок мовних і логічних категорій. Етапи розвитку логічних категорій як найбільш загальних понять, відображують основні закономірності об'єктивної дійсності, - це ступені пізнання людиною навколишнього світу, з одного боку. З другого боку, вони пов'язані з етапами розвитку мовних одиниць та категорій. Тому еволюцію мовних категорій квалітативності та квантитативності слід розглядати у зв'язку з еволюцією відповідних логічних категорій та з рухом процесу пізнання від явища до сутності, від простого до складного, від живого споглядання до абстрактного мислення, від нього до практики та істини. Виникнення та розвиток даних категорій в повному обсязі описує В.З.Панфілов [4,5].

Таким чином, об'єктивний зміст категорій якості та кількості виявляється при розгляді їх як ступенів пізнання. Пізнання іде від якості до кількості і далі до їх єдності - міри, оскільки будь-який предмет являє собою єдність якісної та кількісної сторін, які взаємопов'язані, зумовлюють одна одну і переходять одна в одну.

Хоча логічні і граматичні категорії знаходяться в прямолінійних відношеннях, неможливо говорити про тотожність мовних та логічних категорій кількості та якості. Одна й та ж сама якість чи кількість може бути по-різному вираженою не тільки в різних мовних системах, але і в межах однієї окремої системи.

Людське мислення не існує поза категоріями, як воно не існує поза поняттями, судженнями, хоча б функціонуючих і несвідомо. Ті та інші

для свого вираження потребують мовних засобів [6].

Процеси втілення категорій мислення в семантиці загальнолюдської мови і передачі їх мовними засобами ведуть до утворення особливої логіки природних мов. Вона реалізується мовними засобами тих чи інших рівнів, утворюючи різні мовні категорії, які можуть бути значно ширші за відповідні категорії мислення. Природні мови мають власні як універсальні, так і етноспецифічні особливості при відображенні світу, багато в них пов'язується зі специфікою історії конкретних мов, їх генетичних та історичних об'єднань.

Як у відчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві приділяється неабияка увага вивченню мовних категорій кількості та якості. Способи мовного вираження кількісних та якісних ознак аналізувалися з різних боків. Але в лінгвістичній літературі не знаходимо фактів, де б порушувались кардинальні питання їх зв'язку. Хоча зустрічаються поодинокі випадки, де автори торкаються проблеми кількісно-якісних відношень в мові. Так, І.Г. Кошова говорить про кількісно-якісний принцип, який є ведучим регулятором функціонування та побудови синонімічно-антонімічних рядів [7]. Синонімічно-антонімічний ряд дає відносно-цілісну мовну одиницю певної якості, розщеплюваність якої залежить від доли ознаки та пропорціональна їй: одиниці певної понятійної величини реалізують свою сутність у відповідності до закладеної в них кількості ознаки, що розглядається. Тому кількісні та якісні співвідношення являють собою своєрідне сплетіння явищ, збудоване на принципі збереження межі наповнення як в бік збільшення, так і в бік зменшення кількості в межах тієї ж семантичної якості.

Словосполучення структурних типів, де прикметник виступає основним виразником кількісних відношень у сфері зменшення/збільшення (*little, tiny/big, enormous*) та N_1PrN_2 (*a blade of grass*) характеризується стягненням формальної та суттєвої частин. Їх тісний зв'язок та взаємодія передає значення кількісного зменшення та збільшення. При цьому форми стягнення ґрунтуються на принципі іменної обмеженості, що йде шляхом почергової функціональної залежності та має форму вираження кількісно-якісного переходу [8].

Зустрічаємо вказівку на кількісно-якісну семантику порядкових числівників; нумеральних сполучень, ускладнених прикметниками, діеприкметниками, прислівниками; на втрату числівниками числового змісту у фразеологічних єдностях, його десемантизацію та реалізацію ним якісно-оціночних значень.

Автори монографії "Категория количества в современных европейских языках" [9] говорять про категорію якості в тому плані, що в семантичному аспекті поля оцінки кількості в своїх маргінальних пластах переходять в поля якості, часу, інтенсивності та ін. Вони також пишуть про кількісно-якісні параметри дії, виділяючи навіть відповідну групу лексичної семантики дієслів.

Л.Д. Чеснокова виділяє ступені якісної конкретизації кількості в структурах сучасної російської мови [10].

Кількісно-якісні відношення відображені певною мірою в категорії ступенів порівняння (прикметників, прислівників), які служать для вираження відношень між різними кількостями одної якості, позначеної різними формами того ж самого слова. Вплив кількісної характеристики на якісну йде в плані розкриття однорідності якості. Якісна сторона ознаки як деяка однорідність може, таким чином, визначатись через її кількісну

неоднорідність. У ряді випадків така кількісна неоднорідність набуває форми так званих ступенів порівняння [7].

Кожен із ступенів порівняння виражає якусь ознаку (позитив - безвідносну, компаратив - нерівність ознак, суперлатив - її граничну межу). Семантична конкретизація та диференціація ступенів порівняння прикметника відбувається при їх функціонуванні в мовленні. У більшості випадків цей процес проходить в мікро- чи макроконтексті [11].

Поняття кількісно-якісних відношень досить часто вживається в фонетиці, особливо при розгляді фонемного складу мов. В германських мовах, наприклад, поряд з кількісним та якісним чергуванням голосних (аблаутом), існує кількісно-якісний аблаут (наприклад, гот. *faran-for(a/b)*).

В.П.Мусієнко вважає інваріантом конкретних репрезентацій якісно-кількісних відношень функціонально-семантичну категорію міри. У системі кожної частини мови в російській мові, на думку авторів, є граматичне ядро, яке спеціалізується на вираженні міри: прикметник, прислівник, предикати - категорія ступеня (глибокий, глубочайший), дієслово - способи дії (рассвирипеть, выплясывать, изругать); у структурі іменника важливу роль відіграє категорія числа, особливо функціонування в мовленні у множені іменників *singularia tantum* (пески, воды), а також пов'язані з категорією числа лексико-граматичні розряди, пор. листья-листа. Числівник, виражаючи тільки кількість, а також займенник як клас вказівних слів граматично випадають з категорії міри і можуть набувати цього значення в мовленні [12]. А в міфопоетичних системах число орієнтоване не на притаманні йому в повсякденній свідомості кількісну, градуйовано-інтенсивну, індексну чи порядкову оцінку, а на оцінку якісно-кількісну [13].

Отже, ми вважаємо доцільним розглядати втілення в мові категорій квантитативності та квалітативності, по-перше, в їх тісній єдності; по-друге, з урахуванням їх логіко-філософського базису, оскільки пізнання людиною предметів навколишнього світу, яким неодмінно притаманні якісна та кількісна визначеності, безпосередньо пов'язане з свідомістю; велике значення у формуванні свідомості мала і має мова, яка співвідноситься з дійсністю через мислення.

SUMMARY

The article in question deals with language categories of quality and quantity which are so interwoven that one can consider them inseparable. Their objective basis is logico-philosophical side of these categories. In the focus of attention are the problems of the connection of language and thinking in the light of which the verbalization of quantitative - qualitative relations is analyzed. The results obtained may be applied in theoretical courses of Germanic and other languages.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Авоян Р.Г. Значение в языке. Философский анализ.-М.: ВШ, 1985.-103 с.
2. Лингвистический Энциклопедический Словарь / Гл.ред.В.Н.Ярцева.-М.: Сов.энциклопедия, 1990.- 685 с.
3. Шалотин С.М. Язык и мышление.-М.:Знание, 1980.-64 с.
4. Панфилов В.З. Категории мышления и языка. Становление и развитие категории количества в языке // Вопр.языкозн. - 1971, N 5, с.3-18.
5. Панфилов В.З. Категории мышления и языка. Становление и развитие категории качества // Вопр.языкозн.- 1976, N 6, с.3-18.
6. Булатов М.А. Логические категории и понятия.- К.: Наукова думка, 1981.-236 с.
7. Кошечая И.Г. Уровни языкового абстрагирования.-К.: Изд-во Киев.ун-та, 1973.- 212 с.

8. Максимчук Н.Н. Количественные градации уменьшения - увеличения в системе имени: Автореф. дис.... канд. филол. наук. - К.: 1972. - 24 с.
9. Категория количества в современных европейских языках / В.В. Акуленко, С.А. Швачко, Е.И. Бекреева и др. - К.: Наукова думка, 1990. - 284 с.
10. Чеспокова Л.Д. Категория количества и синтаксические структуры // Вопр. языкозн. - 1981, N 2, с. 44-52.
11. Качура О.В. Ступенювання ознаки предмета в семантико-функціональному аспекті // Мовознавство. - 1991, N 1, с. 38-42.
12. Мусієнко В.П. Функціонально-семантична категорія міри в російській мові // Мовознавство. - 1991, N 2, с. 43-48.
13. Жаботинская С.А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных / На материале современного английского языка. - М.: ИЯ РАН, 1992. - 216 с.

Надійшла до редколегії 7 грудня 1995 р.

УДК 875

ДАВНЬОГРЕЦЬКА ЕЛЕГІЯ (ІЗ ІСТОРІЇ ЖАНРУ)

Ткаченко О.Г., ст. викладач

Вузівськими і шкільними програмами з світової літератури передбачено вивчення античної літератури, яка, безперечно, найменш відома сучасному читачеві. Для вчителя середньої школи складність полягає ще в тому, що немає популярних підручників, якими можна було б користуватися учням. Ось чому ми вважаємо корисним висвітлення певних вузлових тем, пов'язаних з творчістю античних письменників або розвитком літературних жанрів. Одному з найбільш "живучих" і цікавих жанрів поезії – елегії – присвячена ця стаття.

Елегія – ліричний вірш, сповнений почуття смутку, журби, сумних роздумів і меланхолії, один з найдавніших і найпоширеніших ліричних жанрів літератури, коріння якого сягає глибокої давнини. Виникла елегія у Греції (Іонії) у VII ст. до н.е. як плач, скорбота, похоронне голосіння в певній віршовій формі, так званому елегійному двовірші – поєднанні гексаметра з пентаметром. Проте вже в найдавнішу епоху грецької літератури відбувається переосмислення жанру: її розглядають як пісню різноманітного змісту, але обов'язково у відомій метричній формі, тобто написану елегійним двовіршем і не обов'язково з відтінком суму. Давньогрецька елегія і за віршовою формою (гексаметр в поєднанні з пентаметром), і тематикою, і використанням роздумів, повчань, закликів, притаманних епічним творам, і наявністю стилістичних елементів була дуже близькою до епосу.

Творцями давньогрецької елегії були Каллін, Тіртей, Феогнід, Архілох, Солон, Ксенофан, Мімнерм та інші поети.

Найдавніша елегія, що дійшла до нас, – твір Калліна Ефеського (VI ст. до н. е.). Це пристрасний заклик до співвітчизників на захист батьківщини від ворога. Патріотичні ідеї стають головними і в елегіях напівлегендарного поета Тіртея (VII - VI ст. до н.е.). Оспівуючи мужність спартанців, поет закликав до масового героїзму в ім'я батьківщини, бо від її добробуту залежить свобода і щастя всього народу:

Гарно для чесного мужа віддати життя за вітчизну,
Смертю полігши в бою, в лавах передніх бійців.
А вже найгірше, як, місто покинувши й ниви родючі,